

Recenzie

Juraj Schenk: Kauzálne modelovanie v sociológii: princípy, metódy a aplikácie

Bratislava: Iris 2013, 224 s. ISBN 978-80-8153-003-6

Kauzální analýza dnes patří k základní výbavě kvantitativní sociologické metodologie a díky rozšíření testování kauzálních modelů a zejména pak strukturního modelování výrazně charakterizuje celé jedno období ve vývoji oboru. (Viz např. Raftery 2001) Od počátků používání v sociologii v 50. a 60. letech metoda pochopitelně prošla značným vývojem. Ten ale nebyl spojen jen s rozvojem samotné metody, ale také s rozvojem počítačových technologií a softverů a s rostoucí dostupností sekundárních dat více či méně vhodných pro testování modelů, což oboje podstatně usnadnilo využití metody v sociálních výzkumech. Přesto, nebo spíše právě pro tuto zdánlivou snadnost aplikace, která svádí k zanedbávání hlubších metodologických znalostí, je dobré nezapomenout na kořeny metody, pochopit a při analýzách neopomíjet základní principy, o něž se opírá. K tomu právě může analytikům pomoci monografie *Kauzálne modelovanie v sociológii: princípy, metódy a aplikácie* od prof. Juraje Schenka, kterou v loňském roce vydalo bratislavské nakladatelství Iris.

Autor zde podává velmi erudovaný výklad logiky kauzální analýzy a principů, z nichž vycházejí její postupy a nástroje, a přehled přístupů ke zjišťování kauzality, jenž doprovází diskuse nad limitami metody a jejich dopady na současné využití včetně kritiky pochybných postupů, deformací a přístupů k vědecké práci, které k nim vedou.

Kniha se z velké části opírá o starší práce autora a o odbornou literaturu z doby vývoje aplikací této metody v sociologii. Nejedná se však o zastaralý výklad, ale o návrat ke kořenům, který má jasné opodstatnění pro současnost. Nehledě na pokročilý rozvoj metod a technologií totiž stále platí, že analýza dat ze sociálních šetření sama osobe kauzalitu nedoloží a nezbytné je vždy také zvládnutí teorie a logiky konstrukce kauzálního modelu a jeho interpretace. Východiska metody přitom vymezují i limity, které metoda a její nástroje v tomto ohledu mají. Autor na začátku své knihy přesvědčivě vysvětluje, proč základní otázky postupu kauzální analýzy nejde přeskočit a že jejich řešení není triviální a následně podává velmi informativní a přitom stručný a přehledný návod, jak se s tím vypořádat. Díky snadnosti instrumentálního provedení analýzy v současných softvarech znalost základů zdánlivě není potřeba, dochází tak ale k zamlžení souvislostí, které nezřídka vede k nesmyslným způsobům použití a interpretacím. Význam tohoto pojednání se tak s časem nezmenšil, ale spíše roste, když znovu vyzdvihuje opomíjené a má potenciál přispět ke zlepšování současné praxe.

V úvodu najdeme vysvětlení záměru publikace a důvodů, které autora k „návratu ke kořenům“ metody vedou. V rámci zaměření na základní principy kauzálního modelování v sociologii je předmět studia dále zúžen jen na některé

aspekty, a to např. primárně na problematiku rekurzivních systémů na úkor nerekurzivních a blokově rekurzivních. Druhá kapitola poskytuje obecné uvedení do problematiky, přičemž odhalí význam a cíle kauzální analýzy a kauzálních modelů v sociologii a vymezí výchozí klasifikace druhů kauzálních modelů, případně přístupů k metodě. Třetí kapitola pojednává podstatu samotné kauzality, přibližuje termíny a logiku uvažování o kauzálních vztazích a představuje základní přístupy k odhalování kauzality.

Z hlediska problematiky samotné realizace analýzy jsou stěžejní kapitoly čtyři a pět. Ve čtvrté kapitole autor nejprve prochází jednotlivé kroky konstrukce kauzálního modelu od formulace hypotéz přes sestavení grafického schématu k navržení systému strukturních rovnic. Následuje představení typů matematických systémů, tj. rekurzivních, nerekurzivních a blokově rekurzivních. Hlavní pozornost je věnována systému rekurzivnímu, přičemž v rámci jeho výkladu jsou zároveň vysvětleny také jednotlivé typy proměnných v modelech, tj. implicitní a explicitní proměnné a exogenní a endogenní proměnné, charakteristik vztahů (linearita, aditivita, jednosměrnost) a požadavky na formální vymezení modelu. Podrobně jsou vysvětlena pravidla konstrukce strukturních rovnic a problematika odhadu parametrů. Kapitola končí konstatováními o následné konstrukci modelových rovnic a testování a interpretaci modelu.

Konstrukci modelových rovnic se pak podrobně zabývá kapitola pátá. Autor tak činí představením tří původních postupů konstrukce, z nichž jsou odvozovány v současnosti používané přístupy, a sice Simonovu a Blalokovu metodu, pěšinkovou analýzu (path analýzu) a analýzu závislosti. Zde, podle mého názoru, se také ovšem nejvíce projevují slabiny práce, a to sice její malé navázání výkladu na současnou praxi. Zájem o původní postupy je odůvodněný, ale jejich zasazení do současného kontextu je v knize spíše jen formální, což limituje význam výkladu pro současnost. Rozpaky budí i samotné zaměření na rekurzivní modely, pro což je zde na jednu stranu silný argument – v daném rámci nelze zvládnout vše a toto je základ, nicméně toto vymezení pak jednak neodráží současné možnosti využívání metody ve výzkumu a za druhé poskytuje jen neúplná východiska pro autorovu diskusi metodologických problémů a omezených možností metody v závěrečných kapitolách.

Šestá a sedmá kapitola uzavírají výklad představením specifických metodologických problémů a limit konstrukce kauzálních modelů a kritickou diskusí nad současnou praxí používání metody v sociologickém výzkumu ve vztahu k problematice měření, budování sociálních teorií a dominanci technologických aspektů nad skutečným poznáváním. Knihu doplňují dva příklady v přílohách, příklad konstrukce abstraktního modelu a příklad ze současné výzkumné praxe autora, oba s popisem jednotlivých kroků.

Knihu nemůže sloužit jako návod na realizaci analýz založených na kauzálním modelování. V tomto ohledu jsou ale k dispozici jiné práce, např. Byrne (2009) nebo Schumacher a Lomax (2010), v češtině vyšla práce Urbánka. (2000) Je však určitě jedním z vhodných zdrojů pro další, hlubší studium metody, které by nemělo

chybět ani při analýzách založených na současných metodách strukturního modelování. Toto platí i vzhledem k zmíněným výhradám k malému přesahu výkladu do současnosti. Důležitým přínosem také je dobře argumentovaný a důrazně vyjádřený kritický názor autora na současnou praxi, který směřuje k úsilí o její zlepšení. V neposlední řadě kniha doplňuje existující metodologickou literaturu, která, s podivem k rozšíření metody, je v této oblasti v českém a slovenském jazyce zatím více než úsporná.

LITERATURA

- BYRNE, B., 2009: Structural Equation Modeling with Amos: Basic Concepts, Applications and Programming. New York: Taylor&Francis.
- RAFTERY, A. E., 2001: Statistics in Sociology, 1950 – 2000: A Selective Review. Sociological Methodology 31, pp. 1-45.
- SCHUMACKER, R. E. – LOMAX, R. G., 2010: A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling (3rd ed.). London: Routledge.

Jindřich Krejčí
Sociologický ústav AV ČR, Praha
Česká republika